Sosiaali- ja terveysministeriön lausunto hallintovaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevaksi lainsäädännöksi (HE 145/2022 vp)

Sosiaali- ja terveysministeriö kiittää mahdollisuudesta antaa lausuntonsa julkisen hallinnon automaattista päätöksentekoa koskevasta hallituksen esityksestä.

Sosiaali- ja terveysministeriö toteaa aluksi, että automaattista päätöksentekoa koskevalle yleislainsäädännölle on suuri tarve ja olisi myös tärkeää saada sääntely mahdollisimman nopeasti voimaan. Sääntelyn tulee olla mahdollistavaa, kuten on ehdotettukin, jolloin toimijat voivat arvioida omia tarpeitansa ja ottaa automaattisen päätöksenteon käyttöön tarvittaessa ja edellytysten täyttyessä.

Sosiaali- ja terveysministeriö antoi lausuntonsa hallituksen esitysluonnoksesta lausuntokierroksen aikana ja kommentoi esitystä sekä yleisesti että yksityiskohtaisemmin. Esitystä onkin lausuntokierroksen jälkeen muutettu ja sosiaali- ja terveysministeriön esittämiä kommentteja on otettu huomioon esimerkiksi siten, että automaattiseen ratkaisemiseen oleellisesti liittyvien käsittelysääntöjen merkitystä on korostettu ja selkeytetty määritelmäsäännöksellä tiedonhallintalakiin. Hallituksen esityksessä todetaan, että lausuntopalaute oli suurimmaksi osaksi myönteistä, mutta etenkin tiedonhallintalain sääntely koettiin osin liian yksityiskohtaiseksi.

Hallituksen esitykseen lausuntopalautteen johdosta tehdyt muutokset vaikuttavat sosiaali- ja terveysministeriön näkemyksen mukaisesti selventävän esitystä. Tiedonhallintalakiin ehdotettava sääntely on kuitenkin edelleen jokseenkin yksityiskohtaista ja osittain myös viranomaisohjeistuksen luonteista ja sosiaali- ja terveysministeriö esittääkin huolen siitä, voiko tämänkaltainen sääntely pahimmillaan johtaa erilaisten teknologisten ratkaisujen kehittämisen hidastumiseen. Toisaalta on selvää, että sääntelyn on läpinäkyvyyden ja julkisuuden vaatimusten sekä vastuun kohdentumisen vuoksi oltava selkeää.

Ehdotettu lainsäädäntö aiheuttaa taloudellisia vaikutuksia niissä viranomaisissa, joissa on jo käytössä automaattista päätöksentekoa tai palveluautomaatiota ja toiminta tulee muuttaa vastaamaan ehdotetun lainsäädännön vaatimuksia. Sosiaali- ja terveysministeriön hallinnonalalla automaattisia ratkaisuja tehdään ainakin vakuutusalalla ja Kansaneläkelaitoksessa, jossa on myös käytössä digipalvelulakiin ehdotetun sääntelyn kaltaista palveluautomaatiota neuvonnassa. Arvio on, että lain soveltaminen jo käytössä oleviin automaattisen päätöksenteon järjestelmiin aiheuttaisi niin paljon toimenpiteitä, että niistä syntyviä kustannuksia ei voitaisi kattaa nykyisten toimintamenojen puitteissa.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa tehtävät ratkaisut eivät pääsääntöisesti voi kuulua hallintolain automaattisia ratkaisuja koskevan soveltamisalan piiriin, koska potilaita ja sosiaalihuollon asiakkaita koskevat päätökset sisältävät lähes aina tapauskohtaista harkintaa. Sosiaali- ja terveydenhuollossa ilmeisempää onkin tosiasiallinen hallintotoiminta, jossa ei lainkaan tehdä hallintolain tarkoittamia ratkaisuja. Esityksessä todetaankin, että koska asian ratkaisemisella

tarkoitetaan hallintoasian käsittelyn päättävää toimea, sääntely ei lähtökohtaisesti soveltuisi esimerkiksi tosiasialliseen hallintotoimintaan kuten julkisten palvelujen toteuttamiseen. Hieman ongelmallista on, että esityksessä ei tarkemmin käydä läpi niitä tarpeita, joita tosiasialliseen hallintotoimintaan ja siinä tehtäviin päätöksiin liittyy, vaikka alun perin valmistelussa harkittiin myös sääntelyn ulottamista tosiasialliseen hallintotoimintaan.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa on käytössä digipalvelulakiin ehdotettavan sääntelyn kaltaista palveluautomaatiolla toteutettua neuvontaa. Esityksessä todetaan, että valtion, kuntien ja itsenäisten julkisoikeudellisten laitosten palveluautomaatioratkaisujen arvioidaan toteuttavan ehdotetut vaatimukset pääosin. Joissain palveluissa on kuitenkin tehtävä muutoksia ja tämä tulee aiheuttamaan taloudellisia vaikutuksia. Palveluautomaation käyttö olisi sidottu hallintolaissa säädettyyn neuvontavelvollisuuden toteuttamiseen, joka on perustuslain 124 §:ssä tarkoitettu julkinen hallintotehtävä. Asian selkeyden kannalta on hyvä, että esityksessä on myös todettu, ettei säännös estäisi viranomaista hankkimasta palveluautomaatiota tai sellaisen tuottamiseen liittyviä teknisluonteisia palveluita yksityiseltä. Sosiaali- ja terveydenhuollossa on käytössä palveluita, joiden teknisestä toteuttamisesta vastaa yksityinen taho.

Esityksessä on ehdotettu siirtymäaikoja, joiden aikana käytössä olevat ratkaisut on saatettava lain mukaisiksi. Sosiaali- ja terveysministeriössä on käynnissä selvitystyö siitä, pitääkö hallintolain 53 f §:ssä ehdotettu sääntely oikeussuojaedellytyksestä toteuttaa muuttamalla hallinnonalan lainsäädäntöä.

Osastopäällikkö Kari Hakari

Neuvotteleva virkamies Outi Äyräs-Blumberg